

virus generativne gramatike. Naime, generativna semantika nastala je kao alternativa generativnoj gramatici, dok se iz kritike generativne semantike razvila teorija »autonomne pragmatike«. U oba je slučaja alternativna teorija nastala iz kritike prethodne teorije, dajući ključno mesto problemima koji su u kritikovanoj teoriji bili marginalni. Konstatiše se, međutim, da ni jedna od pomenutih teorija nije u potpunosti prevaziđena nastankom novije, alternativne teorije, već da je za ovo doba karakteristično istovremeno postojanje rivalskih teorija, a da je za njihovo vrednovanje neophodna vremenska distanca. To je sigurno tačno, ali dodali bismo da je postojeća »nerešena situacija« posledica toga što je svaka teorija rešavajući jedan niz pitanja postavila nove problemi, a ni jedan od postojećih prilaza tim problemima nije dovoljno razrađen da bi se nametnuo kao putokaz ka pravim rešenjima.

Prikaz savremene nauke o jeziku se završava napomenom da marginalno mesto koje je dato »autonomnoj pragmatici«, odnosno pragmatičkom i kontekstualnom prilazu, nije posledica negiranja vrednosti takve orijentacije, već činjenica da se radi o prilazima jezičkom problemu koji su još u procesu razrade i da će tek mogućnost njihove aksiomatizacije i formalizacije pružiti priliku za sud o njima, odnosno za ocenu značaja autora kao što su Austin, Halliday, Searl i Wunderlich.

U zaključku možemo reći da je knjiga, mada nevelika po obimu, pouzdan izvor informacija iz jednog određenog područja lingvistike i da, iako generativno usmerenim teorijama pridaje poseban značaj, ne apsolutizuje njihovu vrednost, već ističe poznatu činjenicu da ni jedna naučna istina nije i ne može biti konačna.

Očevidno je uloženo truda da stil bude jasan i sažet, pa je i ovakav obim knjige pre posledica »zbijenosti« stila nego ograničenosti predmeta o kojem se piše.

Registrar imena i, naročito, rečnik u kojem su definisani svi važniji pojmovi znatno doprinose lakšem čitanju i razumevanju teksta.

Aleksandar Đukić

Милан Могуш, Јосип Вончина: »Сало дебелога јера либо азбукопротрес« Саве Mrкаља, Дјела Југославенске академије знаности и умјетности, Рајред за филологију, књ. 58, Загреб, 1983.

У поводу 200. годишњице рођења и 150. годишњице смрти Саве Mrкаља (1783—1933) Југославенска академија знаности и умјетности организовала је свечану сједницу Разреда за филологију у Карловцу (крајем октобра 1983), те издала посебну публикацију у којој је објављена расправа Милана Могуша и Јосипа Вончине о Mrкаљеву дјелу »Сало дебелога јера либо азбукопротрес« и претисак Mrкаљеве дјела са пријевodom на савремени језик и коментарима.

Mrkaљево »Сало дебелога јера« било је у 19. вијеку истовремено веома нападано и изузетно цијењено дјело. То дјело за које је

Копитар тврдио да »auf diesen 18 Seiten ist mehr Sprachphilosophie als in mancher dicken Grammatik« није свом аутору у његовој вријеме донијело славу, већ тешке проблеме, прогоне и неприлике. Несрећни и разочарани Мркаљ није могао ни слутити да ће послије два столећа ово дјело и живот његова творца бити предметом и интереса и озбиљних научних расправа. Интерес научника за лик и дјело Саве Мркаља потиче, с једне стране, из интензивних занимања за предвуковски период и предвуковске реформаторске покушаје, али, с друге стране, и из чињенице да се знанствена дјела овакве вриједности не могу и не дају уништити и заборавити. Тако су посљедњих година о Мркаљу објављени занимљиви радови, као што су чланци Јована Деретића¹ и Александра Младеновића,² књига Милоша Окуке о реформаторским покушајима Саве Мркаља,³ те књиге Вукосаве Опачић-Лекић и Гојка Николића о страдалничком Мркаљеву животу.⁴ Њима се пријеђује и ово дјело Милана Могуша и Јосипа Вончине.

У уводној расправи аутори теоретски образлажу Мркаљев реформаторски захват и ситуирају га у токове филолошке мисли 19. столећа, настојећи да објасне узроке Мркаљева реформаторског покушаја и да их образложе и илуструју Мркаљевим властитим ставовима. Тада поступак објашњавања једног дјела њим самим истовремено омогућава сагледавање ауторских идеја и презентира савремени научни коментар и валоризацију дјела од стране изврсних познавалаца ове проблематике.

Могуш и Вончина успостављају сауднос језик-графијска представа, јер полазе од темељне спознаје да је »писмо у лингвистичком смислу један од начина материјализације језика«, те да је »графија увијек одређена језиком, она се ствара за одређени језик јер га једино тако може материјализирати«.

Ова премиса одређује Мркаљев поступак на сасвим нови начин: он жели створити систем графичких знакова за одређени језик, и то за језик који нема срећеног графијског нацрта. Тиме се отвара један квалитетно нови поглед — овај пут на избор језика, који је у Мр-

¹ Јован Деретић, *Расправа Саве Мркаља о српским писмима (Њени извори и улога у Вуковој реформи)*, Ковчежић. Прилози и праћа о Доситеју и Вуку, 6, Београд, 1964, 163—187.

² Александар Младеновић, *Сава Мркаљ и његови претходници у реформи предвуковске ћирилице*, Годишњак Филозофског факултета у Новом Саду, 10, 1967, 161—198; *Реформа ћириличке азбуке код Срба у предвуковском периоду*, Књижевност и језик, 1, Београд, 1975, 36—40. Сава Мркаљ и Вук Каракић — реформатори српске ћирилице, XXIX семинар за стране слависте, Титоград, 1979, 33—40.

³ Милош Окука, *Сава Мркаљ, als Reformator der serbisch'en Kyrilliza*, Verlag Otto Sagner, München 1975.

⁴ Вукосава Опачић-Лекић, *Сава Мркаљ: Живот и дјело*, Матица српска, Нови Сад 1978; Гојко Николић, *Сава Мркаљ: Повијест о једном страдалнику*, Просвјета, Загреб 1980.

каљево вријеме могао бити трострук: српкославенски, рускославенски и народни језик.

Сваки од ових идиома имао је своје подручје употребе и истовремено је његова употреба била историјски увјетована. Сваки је од њих имао и састав знакова којима је оствариван, но заједничка карактеристика свих система је да су непримјерени народном језику. Повијесне промјене које су на Балкан донијели просветитељство и романтизам интензивирале су питање избора језика као националног и културног медија и упућивале на избор народног језика као поливалентног средства изражавања. Стање се у једном раздобљу компликује појавом језичне мјешавине назване славеносрпски језик, који као комуникацијско средство није могао задовољити.

Овакви односи међу језичким изразима, односно коегзистирање разних идиома резултирало је графијском несрећеношћу. Тај факат навео је и Мркаља на мисао о потреби ревидирања графијског система и израду графијског система који ће бити примјерен народном језику. То је био заобилазни пут »афирмације језика преко графије«, али једино могући пут у сложеним историјским условима. Из тог аспекта посматрамо Мркаљево дјело добија ново мјесто у историји сх. језика и посебно историји литерарног израза, а сам Мркаљ више није само претеча Вуков и реформатор писма већ озбиљан и незаобилазни темељ у процесу инаугурирања народног језика, »језика на службу сељаном некњижевним« у чин националног културног медија.

О Мркаљеву »Салу« аутори даље говоре као о дјелу у којем се преламају филозофске и лингвистичке спознаје његова доба. Детаљно су изложене Мркаљеве идеје о језику, ријечима, гласовима (све су то његови термини), те о језику као изразу мисли. Уочена је развојна нит у његовим размишљањима, која води од мисли преко језика до гласа и слова, те до аксиома: »број се слова равна по језику«. То опредјељује Мркаљева графијска рјешења и његов основни захтјев да сваки глас мора имати само једну графијску представу.

Мркаљ је анализи подвргао инвентар тадашње ћирилице, и тај дио је и у овој расправи темељито обраћен. Мркаљеви ставови су прегледно изложени, цитирани или парапразирани, како где и како кад, те је сваки прокоментиран с обзиром и на вријеме у којем се Мркаљев рад јавља и с обзиром на савремену валоризацију Мркаљева реформаторског покушаја.

Мркаљева заслуга и вриједност његова рада је у томе што је успио сагледати сложене гласовно-словне односе ћирилице, те се залагао за истознаковни систем, што је у том времену био заиста револуционаран потез.

Говорећи о начину описмењавања и школовања, Мркаљ неексплицитно изражава потребу да народни језик буде језик школе и основне писмености, односно народни језик није само темељ књижевног језика већ једног поливалентног израза. Мркаљ је покушао отклонити неке проблеме који се могу јавити употребом реформисане

њирилице, што показује његово заиста солидно филолошко образовање и танкоћутно поимање језичких појава. Такви су, на пример, ставови о комонимима или принцип да реформа графије упућује на избор језика, а тек онда на избор начела.

Тако су 18 страна Mrкаљеве »књижице« презентирали и научно објаснили аутори уводне студије, да би затим понудили оригинални текст, пријевод и неопходне коментаре. Бољи начин да се Mrкаљ и његово дјело приближе савременом читаоцу није могао бити изабран.

О једном старом филолошком дјелцу проговорено је језиком са-
времене лингвистичке науке, откривене су оне вриједности које и
данас могу привући пажњу и које, уједно, могу показати како је Ка-
рачићев пут био припреман и припремљен.

Одређена и културна и духовна клима, уз становите историјске прилике, повољније за Вука но за Mrкаља, довеле су до познатих реформи у 19. в. и до формирања новог типа стандардног језика, нормирања његове графије и ортографских принципа.

Мркаљ је у том процесу био ако не камен темељац, а оно свакако »угаони камен«, чврсти ослонац потоњим потхватима и Југославенска академија није могла смислити бољи начин да му се одужи већ да штампа његово дјело, а његову анализу препусти еминентним стручњацима, какви су Могуш и Вончина.

Дарија Габријел-Багарије